

HOFORS KYRKOGRÅRD

Antikvarisk medverkan vid arbeten med trappor, mur och ledstänger

Hofors kyrkogård
Torsåkers socken
Hofors kommun
Gävleborgs län
2022

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst dnr: 9960–2021
9959–2021
3298–2022
Tillstånd enligt Kulturmiljölagen
Beställare: Hofors församling

Hofors kyrkogård

Antikvarisk medverkan vid arbeten med trappor, mur och ledstänger

Hofors kyrkogård
Torsåkers socken
Hofors kommun
Gävleborgs län
2022

Rapport 2023:07
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2023

Omslagsbild: Den nyanlagda stentrappan från kvarter 8 och kvarter Gamla, ner mot minneslunden och kvarter U. Foto: Pirab Markservice, hösten 2022.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: © Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Teknisk och administrativa uppgifter.....	4
Sammanfattning.....	5
Antikvarisk slutbedömning.....	5
Karta.....	6
Lagskydd.....	6
Kort historik.....	6
Orsaker till åtgärd.....	7
Utförda åtgärder	12
Två låga stenmurar.....	12
Två ledstänger.....	15
Två stentrappor i minneslundens norra del	18
En nyanlagd stentrappa i läget för en tidigare trappa av slipers.....	20
Övriga antikvariska iakttagelser.....	23
Källor.....	24

Teknisk och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	9960–2021, 9959–2021, 3298–2022
Länsstyrelsens beslutdatum:	2022-06-23
Länsmuseet Gävleborgs diarienummer:	2022–168/312
Projekttid:	sep – nov 2022
Platsmöten:	2022-09-01, 2022-11-27
Antikvarisk medverkan:	Ulrika Olsson
Beställare:	Hofors församling, Birgitta Bergqvist
Entreprenör, mark och sten:	Pirab Markservice, Gävle
Entreprenör, smide:	Enerco, Hofors

Sammanfattning

Under hösten 2022 har två murar och två trappor på Hofors kyrkogård renoverats. En ny stentrappa har anlagts i läget för en tidigare trappa av slipers. Projektet rymmer också två nytillkomna ledstänger, i lägen där det tidigare inte funnits sådana.

De två låga murarna är belägna i kvarter 7 och utgör en terrassering mot kvarteret. De två renoverade stentrapporna är belägna bortanför minneslundens norra del i kvarter U. Den nyanlagda stentrappan leder ner till minneslundens och kvarter U. Samtliga stenarbeten är utförda av Pirab Markservice, Gävle. Två ledstänger i järn är tillverkade av Enerco, Hofors. Den ena ledstängan leder upp från kvarter Gamla till minneslund och klockstapel och den andra är monterad på vägen ner från kvarter Gamla mot minneslundens smykningsplats.

Uppstartsmötet ägde rum 2022-09-01 och slutbesiktningen skedde 2022-11-27. Under hela projektets gång har Pirab Markservice fotograferat sina arbeten. Vid slutbesiktningen täcktes marken av snö, varför fotografierna från Pirab Markservice till största del har använts i rapporten. Telefon- och e-postavstämningar har gjorts.

Beslutet från Länsstyrelsen Gävleborg, daterat 2022-06-23 är fattat utifrån Kulturmiljölagens 4:e kapitel. Ulrika Olsson, byggnadsantikvarie på Läns museet Gävleborg har haft uppdraget som antikvarisk medverkande.

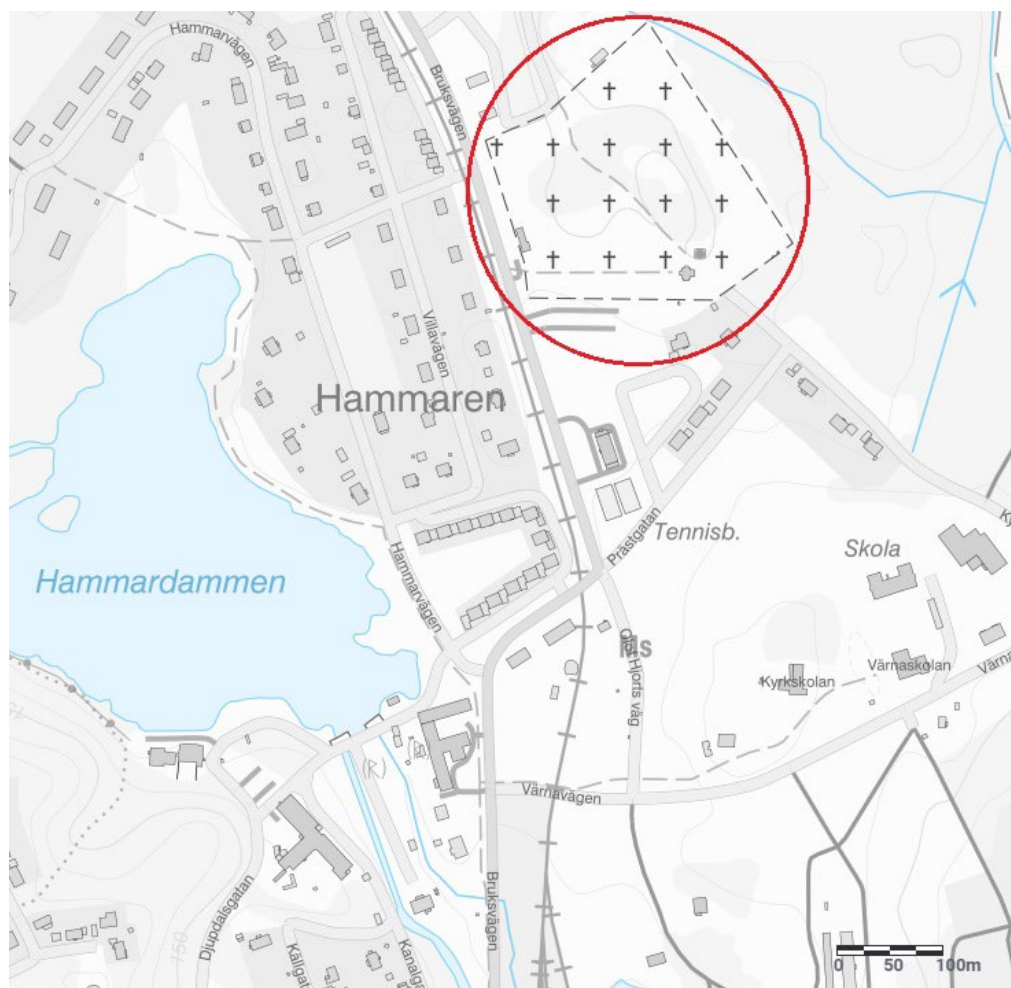
Figur 1. Den nyanlagda stentrappan i läget för en tidigare trappa av slipers. Trappan leder upp från minneslundens och kvarter U till skogsområdet i kvarter 8 och kvarter Gamla. Foto: Pirab Markservice, hösten 2022.

Antikvarisk slutbedömning

Arbetena på Hofors kyrkogård är utförda i enlighet med handlingarna på vilka länsstyrelsen fattat sitt beslut. Arbetena är utförda med stor hantverksskicklighet.

Antikvarisk medverkande godkänner arbetena ur kulturhistorisk synvinkel.

Karta

Figur 2. Karta över delar av Hofors där Hofors kyrkogård är inringad. Karta ur Digitala Planarkivet.

Lagskydd

Hofors kyrkogård omfattas av bestämmelserna i Kulturmiljölagens 4:e kapitel.

Kort historik

År 1908 invigdes Hofors kyrkogård, belägen ett hundratal meter norr om den dåvarande kyrkan, Kyrkskolan, invigd 1894. Som namnet antyder rymde byggnaden lokaler för både skolverksamhet och kyrkoverksamhet. Kyrksalen var belägen på den övre våningen och användes ända fram till 1962, då Hofors kyrka stod klar.

Innan 1908 begravdes alla avlidna Hoforsbor på kyrkogården i Torsåker och fram till 1944 hörde Hofors bruk med omnejd till Torsåkers församling.

Kyrkogården sträcker sig utmed en grusås, med ett naturligt trädbestånd, till största del bestående av barrträd. Det finns områden med karaktär av

skogskyrkogård och det finns delar med en mer traditionell kvartersindelning. Den spånklädda klockstapeln, belägen på kyrkogårdens högsta punkt, skänktes av Hofors Aktiebolag 1908. Gravkapellet, ritat av Gustaf Ankarcrona invigdes 1919.

Orsaker till åtgärd

De två låga stenmurarna i kvarter 7, liksom de två stentrapporna bortanför minneslundens norra del i kvarter U, hade skador i form av sättningar. I murarna fanns dessutom stenar som helt hade fallit ur konstruktionen. Marken ovanför murarna och det tryck som orsakats av såväl mark som närgående gräsklippare, är orsak till att murarna delvis rasat.

Den tredje trappan som har åtgärdats inom projektet leder ner till minneslundan och kvarter U från skogsområdet i kvarter 8 och kvarter Gamla. Den tidigare trappan bestod av slipers och var svår att gå i på grund av sättningsskador och en svårtillgänglig konstruktion. Träytorna blev väldigt hala i blöt väderlek. Två gångvägar har försetts med ledstänger för att tillgodose tillgängligheten.

Figur 3. Den södra muren innan påbörjade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, 2022-09-01.

Figur 4. Den norra muren innan påbörjade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, 2022-09-01.

Figur 5. Sättningskador i de båda stentrapporna i minneslundens norra del, kvarter U. Stenarna var angripna av påväxt och gräs trängde fram i konstruktionen. Foto: Ulrika Olsson, 2022-09-01.

Figur 6. Närbild på sättningskadorna i den ena av de två stentrapporna. Foto: Ulrika Olsson, 2022-09-01.

Figur 7. Närbild på skada i den ena av de båda stentrapporna. Foto: Ulrika Olsson, 2022-09-01.

*Figur 8. Trappan av slipers innan påbörjade arbeten. Trappans tillgänglighet var undermålig.
Foto: Ulrika Olsson, 2022-09-01.*

Figur 9. Trappan av slipers innan påbörjade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, 2022-09-01.

Figur 10. Backen upp från kvarter Gamla till klockstapeln saknade ledstång och var därmed inte fullt tillgänglig att gå i för alla. Foto: Ulrika Olsson, 2022-09-01.

Figur 11. Backen ner från kvarter Gamla till minneslundens smyckningsplats saknade ledstång och var därmed inte fullt tillgänglig att gå i för alla. Foto: Ulrika Olsson, 2022-09-01.

Utförda åtgärder

Två låga stenmurar

De två murarna är belägna på rad, i anslutning till varandra. Åtgärderna på de båda murarna skiljer sig något åt. I den södra muren märktes stenarnas läge upp innan de demonterades. Marken grävdes därefter ur cirka en meter bakom/ovanför muren. De urgrävda ytorna täcktes med fiberduk innan ett bärlager lades på duken. Bottenstenarna fixerades i bärlagret i ett något bakåtlutande läge. Anledningen till detta är för att motverka marktrycket från den övre delen. Bakom muren består bärlagret av något större stenar än vad grundläggningen består av. Orsaken är för att undvika att småstenar rinner ut på framsidan. Slutligen har murstenarna återmonterats i enlighet med uppmärkningen och marken ovanför muren har återställts.

Den norra muren var inte möjlig att åtgärda på samma vis, vilket visade sig först när stenarna skulle demonteras. Mittendelen på muren var hopgjuten på baksidan. Demontering och åtgärder likt den södra muren utfördes på ytterändarna. Fiberduk lades dock bakom även den gjutna delen.

Gräset närmast ovanför de två murarna har återställts och kommer framöver att klippas endast med trimmer.

Figur 12 och figur 13. Den södra muren under arbetets gång. Foto: Pirab Markservice, hösten 2022.

Figur 14. Den södra muren under arbetets gång. Foto: Pirab Markservice, hösten 2022.

Figur 15. Den södra muren vid slutbesiktningen. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-27.

Figur 16 och figur 17. Den norra muren under arbetets gång. Stenarna i murens mitt var hopgjutna på baksidan och stenarna var därmed inte möjliga att helt demontera. Foto: Pirab Markservice, hösten 2022.

Figur 18. Den norra muren vid slutbesiktningen. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-27.

Två ledstänger

Utformningen av de två nytillkomna ledstängerna har sina förebilder i redan befintliga ledstänger som finns vid flera olika trappor på kyrkogården. Den ena nytillkomna ledstängen leder upp i backen från kvarter Gamla till klockstapeln. Ledstängen, som består av en hel sektion, är placerad i kant med gångvägen och tillverkad av 40 mm fyrkantsjärn, förankrad i gjutna plintar. Ledstängens stolpar är placerade med jämna mellanrum. Ledstängen är målad i en halvblank svart kulör med en tvåkomponentsfärg av fabrikat CT.

Den andra ledstängen leder ner från kvarter Gamla till minneslundens smyckningsplats. Här sluttar gångvägen i en kurva ner till smyckningsplatsen och ledstängen följer vägens kurva. Ledstängen består av sex sektioner och är tillverkad på samma vis som beskrivs ovan.

Figur 19. Till vänster ses ledstången som leder upp från kvarter Gamla till klockstapeln och till höger syns en del av den långa ledstången som leder ner till smykningsplatsen. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-27.

Figur 20. Förankringen av stolparna är i gjutna plintar. Stolparnas konstruktion har en del som är ingjuten i plinten. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-27.

Figur 21. Ledstången från kvarter Gamla ner till minneslundens smyckningsplats följer den svängda vägen och består av sex sektioner. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-27.

Figur 22. Ledstången från kvarter Gamla ner till minneslundens smyckningsplats följer den svängda vägen och består av sex sektioner. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-27.

Figur 23. Ledstängen leder ända ner till den flacka ytan vid smyckesplatsen. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-27.

Två stentrappor i minneslundens norra del

De båda stentrapporna är belägna i minneslundens norra del, i kvarter U. Trapporna hör ihop och har ett naturligt vilplan mellan sig. Plan- och sättsteg i trapporna rengjordes med högtryckstvätt innan de märktes upp och demonterades. De befintliga betongstommarna var möjliga att behålla och på dessa har plan- och sättsteg gjutits fast i betong. På de ställen där detta inte var möjligt har stenen limmats fast med stenlim av fabrikat illbruck PU700. Trappornas ledstänger kunde behållas i sitt läge under arbetet med trapporna. Marken kring trapporna har återställts med gräsfrö. Marken nedanför trapporna har fyllts upp med en grusbeläggning likt övriga gångar på kyrkogården, det vill säga med grus i storlek 0 - 8 mm.

Figur 24 och figur 25. Stentrapporna under arbetets gång. Foto: Pirab Markservice, hösten 2022.

Figur 26. Stentrappa under arbetets gång. Foto: Pirab Markservice, hösten 2022.

Figur 27. De två stentrapporna efter avslutade arbeten. Foto: Pirab Markservice, hösten 2022.

En nyanlagd stentrappa i läget för en tidigare trappa av slipers

Trappan är belägen i minneslundens västra del och leder ner från skogsområdet i kvarter 8 och kvarter Gamla till minneslunden och kvarter U. Den tidigare trappan av slipers demonterades. Inför anläggandet grävdes marken ur rejält innan fiberduk lades på. På fiberduken ligger bärlager som har komprimerats och vägts in till rätt nivå. Monteringen av nya steg i sten har därefter skett nerifrån och upp, med varje steg noga inmätt i position och med påfyllning av bärlager i takt med att trappan skapades. Stenarna överlappar varandra med cirka 5 cm i bakkant. Den nya trappan är tillverkad Älvdalssten/Älvdalskvartsit, i likhet med redan befintliga stentrappor på kyrkogården. Stenarna har måtten 2000 × 320 × 180 mm och har huggen framsida och flammad ovalsida, vilket gör dem sträva. Trappan är terrasserad i tre delar och går på så vis ihop med övriga trappor kring minneslunden. Vilplanen mellan trapporna består av grusbeläggning likt övriga gångar på kyrkogården, det vill säga med grus i storlek 0 – 8 mm. Den nya trappan löper i linje med ledstången. Marken kring den nya trappan har återställts med gräsfrö.

Figur 28 och figur 29. Den gamla trappan av slipers är bortgrävd och anläggandet av den nya trappan har påbörjats. Foto: Pirab Markservice, hösten 2022.

Figur 30. Den nya trappan av Älvdalssten/ Älvdalskvartsit växer fram i tre terrasser. Foto: Pirab Markservice, hösten 2022.

Figur 31 och figur 32. Den nya trappan av Älvdalssten/ Älvdalskvartsit växer fram i tre terrasser. Foto: Pirab Markservice, hösten 2022.

Figur 33 och figur 34. Den nya trappan är färdig och har nu en rak sträckning utefter ledstängen som hela tiden har bibehållits i sitt ursprungliga läge. Foto: Pirab Markservice, hösten 2022.

Figur 35. Högst upp syns den nyanlagda trappan och närmast kameran trappan som leder upp från altaret i minneslunden. Den nyanlagda trappan harmonierar nu med den nedre trappan. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-27.

Övriga antikvariska iakttagelser

Urgrävningen av marken vid den nyanlagda trappan har gett en kraftig brant vid trappans övre del. Som en första åtgärd planerar församlingen att placera en stor urna med planteringar där, för att undvika fallskador. På sikt behövs eventuellt andra åtgärder, som att plana ut marken. En tall växer tätt inpå trappan och dess rötter riskerar att trycka sönder trappans konstruktion. Flera små tallar finns omkring denna. Församlingen bör överväga att ta ner den stora tallen. För båda ovan nämnda åtgärder krävs tillstånd från Länsstyrelsen Gävleborg.

Figur 35. Här syns hur det bildats en skarp kant vid den nya trappan samt hur nära trappan som tallen växer. I bakgrunden skymtar de två åtgärdade stentrapporna. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-27.

Källor

Ärendearkivet, Läns museet Gävleborg

Ansökningshandlingar från Svenska kyrkan i Hofors

Hedblom, Erik, Hofors kyrka, del i serien Gästriklands kyrkor, 1985

LänsMuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se